

REZIME ANALIZE KOMPARATIVNIH PREDNOSTI FBiH

I. UVOD

Programom rada Vlade FBiH u 2006.godini predviđeno je da Federalni zavod za programiranje razvoja pripremi materijal Faktori razvoja i komparativne prednosti Federacije BiH, odnosno BiH. U materijalu je dat kratak osvrt na faktore razvoja (stanovništvo-kadrovi, prirodni resursi, kapital, nauka i tehničko-tehnološki progres) i komparativne prednosti FBiH, odnosno BiH. Osim toga, dat je osvrt na okruženje (političko, poslovno, socijalno i dr.), dostignuti nivo razvijenosti FBiH, odnosno BiH izražen kroz ostvareni GDP (BDP). Također, izvršeno je bilansiranje za važnije industrijske i osnovne poljoprivredno-prehrambene proizvode sa stanovišta potreba i ostvarene proizvodnje. Prilikom izrade ovog materijala korišteni su, pored statičkih, i raspoloživi podaci resornih ministarstava i drugih institucija. Pored faktora razvoja, koji su osnova ovog materijala, date su za pojedine segmente i naznake mogućih pravaca razvoja.

II. LJUDSKI RESURSI

Stanovništvo je bitna komponenta razvoja. Prema posljednjem popisu iz 1991.godine ukupan broj stanovnika u BiH je iznosio 4.377.033, od čega se na Bošnjake odnosi 1.902.956 ili 43,5%, Hrvate 760.849 ili 17,4% , Srbe 1.366.104 ili 31,2%, Jugoslovene 242.684 ili 5,5% i Ostale 104.440 ili 2,4%. Zbog rata i ratnih posljedica, kao i velikog broja izbjeglih i raseljenih osoba, popis stanovništva od 1991.godine do danas nije vršen. Vrše se procjene ukupnog broja prisutnog stanovništva, tako da sa 30.06.2005. godine ukupan broj prisutnog stanovništva u BiH¹ iznosi 3.855.000, od čega se na FBiH odnosi 2.328.434, a na RS 1.526.566 stanovnika. U FBiH na Bošnjake se odnosi 1.685.960 ili 72,4%, Hrvate 513.020 ili 22%, Srbe 106.623 ili 4,6% i ostale 22.831 ili 1,0%. Najveći broj prisutnog stanovništva u FBiH je na području Tuzlanskog kantona (502.862 ili 21,6%), Sarajevskog (403.038 ili 17,3%), dok je najmanji broj prisutnog stanovništva u Bosansko-podrinjskom kantonu (35.214 ili 1,5%).

Starosna struktura je vrlo važan indikator razvoja stanovništva.

STANOVNIŠTVO FBiH PREMA STAROSTI

-u procentima

Godina	0-14	15-64	65 i više	Ukupno
2005.	18,1	67,8	14,1	100,0

U promjenama dobnog sastava stanovništva BiH i FBiH ogledaju se dva istovremena demografska procesa: smanjivanje broja i udjela mladih uz povećanje starog stanovništva (proces demografskog starenja). Rat u BiH je bitno poremetio demografsku i etničku sliku. Migracije uzrokovane agresijom u pojedinim kantonima su rezultirale povećanim odnosno smanjenim brojem stanovnika, u odnosu na period prije agresije. Preko milion stanovnika

¹ Agencija za statistiku BiH

iselilo se iz zemlje, dok ih je mnogo više raseljenih. Povratak bi osigurao stabilnu radnu snagu i dao potstrek obnovi poljoprivrede. Oko polovine izbjeglih i raseljenih stanovnika BiH još uvijek je izvan svojih predratnih domova. U oko 40 zemalja boravi još blizu 500.000 osoba² iz BiH (trajno su riješili status 400.000 ili 80%, a traže trajna rješenja 100.000 osoba ili 20%). Povratak raseljenih i izbjeglih osoba odvija se u vrlo složenim uvjetima, koji se ogledaju u nedostatku sredstava, problemu zapošljavanja i obrazovanja, strukturi povratničke populacije (staro i iznemoglo stanovništvo) i dr. Demografija povratnika jasno pokazuje mnogo veću koncentraciju u gradska područja u odnosu na seoska, pošto su mogućnosti zapošljavanja u gradovima veće. Temeljni cilj demografske politike je: a) povratak velikog broja prognanika i izbjeglica u predratne domove, i b) zaustavljanje procesa demografskog starenja.

Izvor bogatstva zemlje i potencijalne energije za razvoj privrede se nalazi prvenstveno u obrazovnim i stručno iskusnim kadrovima. **Kadrovi** čine motornu snagu razvoja društva. U narednom periodu najdalekosežnije promjene u razvoju društva treba upravo da dožive kadrovi i obrazovanje. Kao relativno mala zemlja, sa obiljem radne snage, BiH je objektivno upućena da svoje komparativne prednosti traži i na području znanja i kadrova.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u 2005. godini ukupan broj zaposlenih u FBiH iznosio je 388.418 lica, što predstavlja značajno smanjenje od 19.336 radnika u odnosu na 1999.godinu (407.754). Jedan od vodećih problema u oblasti zapošljavanja je veliki broj radnika koji su zaposleni, a nisu prijavljeni kao zaposleni radnici. To se naročito odnosi na oblasti trgovine, ugostiteljstva, turizma i zanatstva.

Analiza **zaposlenih radnika** prema djelatnostima značajna je iz više razloga. Ona pokazuje koja djelatnost najviše doprinosi zaposlenosti i kakve se promjene u tom pogledu dešavaju tokom vremena. Na osnovu nje se može zaključiti koje su djelatnosti propulzivne i na koje se najviše može računati u budućem zapošljavanju.

Prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto u zaposlenosti (84.720 ili 21,8%). Na drugo mjesto dolazi trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla, te predmeta za ličnu upotrebu i domaćinstvo sa 53.124 ili 13,7% itd.

Strukturu zaposlenih čini značajno učešće radnika sa većim brojem godina starosti (mart 2005.godine). Najzastupljeniji su zaposleni radnici od 40-44 godine starosti (63.787), dalje sljede zaposleni radnici od 45-49 godina starosti (56.625), 35-39 godina starosti (51.363), 30-34 godine starosti (43.115), 55-59 godina starosti (24.013), a najmanje su zastupljeni zaposleni radnici do 19 godina starosti (678).

U strukturi zaposlenih radnika prema stepenu stručnog obrazovanja u FBiH u martu 2005.godine najviše učešće imaju radnici sa srednjim obrazovanjem (36,2%), zatim kvalifikovani radnici (21,2%).

Nivo zaposlenosti u 2005.godini dostigao je 61,6% nivoa zaposlenosti iz 1991.godine. Stepenn zaposlenosti u 2005.godini u FBiH iznosio je 13,6%³.

Stopa **nezaposlenosti** u FBiH u 2005.godini iznosila je 47,2%, i iz godine u godinu raste.

Na evidencijama Biroa za zapošljavanje u martu 2006.godine nalazi se 351.367 osoba. Broj lica koja prvi put traže zaposlenje iznosi 170.408 ili 48,5%.

Struktura osoba koja traže zaposlenje je slijedeća: KV-129.768 ili 36,9%; VKV-2.882 ili 0,8%; SSS 78.463 ili 22,3%; VŠS-4.780 ili 1,4% i VSS-6.479 ili 1,8%, dok se na nestručna lica odnosi 128.995 ili 36,8%.

Posmatrano po kantonima najveći broj lica koja traže zaposlenje je u Tuzlanskom kantonu (85.052 ili 24,2%); Zeničko-dobojskom (68.767 ili 19,6%); Sarajevskom (67.804 ili 19,3%) itd.

² Izvor podataka:Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (početak 2006.godine)

³ 1991.godine u BiH 23,0%.

Od ukupnog broja lica koja traže zaposlenje demobilisani vojni obveznici učestvuju sa 60.946 ili 17,3%. Ovu populaciju čine mlađe osobe sa otežanim socio-ekonomskim položajem.

Ratni vojni invalidi sa preostalom radnom sposobnošću, u ukupnom broju lica koja traže zaposlenje učestvuju sa 8.343 ili 2,3%. Ostala invalidna lica učestvuju sa 2.837 ili 0,8% .

U skladu sa Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, novčanu naknadu u martu ove godine koristilo je 6.125 lica ili 1,7% od ukupnog broja registrovanih nezaposlenih. Zdravstvenu zaštitu u istom periodu koristilo je 212.121 lice ili 60,4% od ukupnog broja evidentiranih nezaposlenih. Ukupna radna snaga koja se sastoji od ukupnog broja zaposlenih i nezaposlenih pokazuje stalni porast tokom posljednje tri godine. Broj lica koja ulaze u radnu snagu u FBiH , koji se sastoji uglavnom od mlađe populacije, prevazilazi broj onih koji ih napuštaju. U 2005.godini ukupna radna snaga⁴ u FBiH je iznosila 735.896 ljudi, što predstavlja povećanje od 3,1% u odnosu na 2004.godinu. Kadrovski resurs je osiromašen tokom rata. Konsolidiranje kadrovskog potencijala, značajna je karika u stvaranju pretpostavki za oživljavanje proizvodnje. Razlog za zabrinutost je veliki gubitak najznačajnijeg dijela ukupne populacije stanovništva u doba potpune kreativne zrelosti.

3. PRIRODNI RESURSI

Voda, šumsko bogatstvo, zemljište i mineralna bogatstva čine BiH relativno bogatu prirodnim resursima. To su njene komparativne prednosti u odnosu na okruženje i druge zemlje. Komparativne prednosti BiH, odnosno FBiH su i u nizu energetske sirovinskih grana, kao i u preradi njihovih proizvoda. Prije svega, to je proizvodnja hidroenergije, proizvodnja uglja i termoenergije, željezne rude i crne metalurgije, boksita i razvoj aluminijske industrije, prerada drugih značajnih metala te industrija nemetala i građevinskog materijala. Drvni kompleks, takođe, spada u komparativne prednosti BiH. Osim toga, tu su nekonvencionalni izvori (geotermalna energija, solarna energija, energija vjetra i dr.) kao bogatstvo, odnosno komparativne prednosti koje naša zemlja nedovoljno ili nikako ne koristi. Komparativne prednosti BiH su i prirodne ljepote koje se nedovoljno koriste u turističke svrhe, a koje treba zaštititi kao nacionalne parkove, rezervate prirode, rekreaciona područja uz očuvanje bioloških resursa tj. flore i faune. U dogledno vrijeme prirodni resursi BiH, uz racionalno korištenje, neće predstavljati limitirajući faktor razvoja. Pri tome, treba aktivno raditi na sprječavanju neracionalnog korištenja prirodnih resursa .

Voda je nezamjenjivo dobro od općeg interesa koje zbog svog značaja za život, privredu i razvoj zahtjeva jedinstven i cjelovit pristup, što nije slučaj s ostalim prirodnim resursima. Voda je sve više ekonomska kategorija, odnosno roba, a ne dar prirode. Kako rastu potrebe za vodom, to raspoložive i upotrebljive količine postaju ograničenije. Smatrajući vodu jeftinom, u dosadašnjem razvoju, prema njoj se odnosilo rasipnički, nedomaćinski i neekonomski tj. trošila se neracionalno i zagađivala nemilice. Nepoklanjanje dovoljne pažnje obezbjeđenju i zaštiti potencijalnih vodnih resursa učinit će da voda ubuduće bude skuplja.

Osim toga, razvoj privrede i rast individualnog standarda uzrokuju povećanje potrošnje vode, a to za sobom povlači sve veća ulaganja za zaštitu kvaliteta i kvantiteta voda. S druge strane, poljoprivredni resursi, privredni i drugi važni objekti i značajna infrastruktura predstavljaju prostore koji zahtijevaju veći stepen zaštite od voda. U procesu razvoja privrede vodno bogatstvo je jedan od osnovnih elemenata čija je ponuda ograničena⁵ i za koju nema

⁴ U BiH u septembru 2005.godine 1.162.460 ljudi.

⁵ Količina vode, prema mišljenju većine stručnjaka u svijetu je konstantna količina. Od ukupne vode na planeti Zemlji, na slanu vodu mora i okeana odnosi se 97,5 %, a na slatku vodu samo 2,5%.

supstitucije (zamjene) u razvoju životnih procesa. Na definiranje vodnog bogatstva značajnu ulogu imaju hidrografski i klimatski faktori.

Teritorija BiH obuhvata površinu od 51.129 km². Veća je od mnogih evropskih država (Luksemburg, Švajcarska, Holandija, Danska, Belgija itd.). Bosna i Hercegovina ima oko 25 km morske obale (područje Neuma). Bosanskohercegovački riječni tokovi u hidrografskom smislu, pripadaju slivovima Crnog i Jadranskog mora. Od ukupne površine BiH crnomorskom, odnosno slivu rijeke Save pripada oko 76%, a slivu Jadranskog mora oko 24%. Karakteristika hidrografske mreže BiH je da veliki dio vodotoka pripada kategoriji međunarodnih vodotoka. Samo slivovi rijeka Vrbasa, Ukraine i Bosne čitavom svojom površinom pripadaju području BiH. Značajan dio vodoprivrednih problema zbog ovakvih hidrografskih karakteristika BiH morat će se rješavati upravo na međunarodnim vodotocima.

Generalno posmatrajući **klima** BiH je umjereno kontinentalna. Međutim, postoje tri osnovne modifikacije koje imaju utjecaja na padavinski i temperaturni režim i to: umjereno kontinentalna klima sjeverne i nižih dijelova centralne Bosne; planinska (alpska) klima viših predjela centralne Bosne; i mediteranska klima južnog dijela zemlje, odnosno Hercegovine. Specifičnost klime je njena dinamička promjena, jer se idući od mora ka unutrašnjosti kontinenta, na potezu od 100 do 200 kilometara vrlo brzo mijenjaju tri klime.

BiH je gotovo podjednako udaljene kako od Ekvatora tako i od Sjevernog pola, odnosno nalazi se u sjevernom umjerenom toplotnom pojasu. Zbog toga, u BiH nema izdvojenog suhog godišnjeg doba kakvih ima u tropskim širinama, niti surovih, dugotrajnih, hladnih zima polarnih krajeva. Sijanje Sunca ili insolacija (procentualni odnos između stvarnog trajanja sijanja i potencijalnog trajanja) kreće se između 40-60%. Južni dio BiH, odnosno FBiH u prosjeku ima 60% insolacije, što je vrlo povoljno i spada među najviše insolacije u Evropi.

Međutim, u nekim krajevima BiH insolacija je i do 50% manja zbog magle (na primjer Butmir-Sarajevo). Klima BiH je takva da padavina ima preko cijele godine usljed utjecaja ciklona koji se kreću preko ili u neposrednoj blizini njene teritorije. Osim toga, vještačke akumulacije uzrokuju promjene u mikroklimi neposredne okoline. Ove promjene se odnose prvenstveno na temperaturni režim vlage i vjetra, te frekvenciju pojave magle.

Jedna od bitnih karakteristika bosanskohercegovačkih rijeka je njihov **hidropotencijal**, koji nije dovoljno iskorišten. Ukupan hidropotencijal velikih vodotoka u Bosni i Hercegovini prema studiji «Sadašnja saznanja o hidroenergetskom potencijalu. Bosne i Hercegovine», koju je 1986. godine uradio Institut za Elektroprivredu Sarajevo, iznosi cca 18.600 GWh godišnje. Ukupna iskorištenost tog potencijala je oko 40% ili 7.182 GWh godišnje, što je u poređenju sa drugim evropskim zemljama nisko. Što se tiče malih hidroelektrana, ovdje je iskorištenost još niža. Međutim, dobar dio ovog hidropotencijala je trajno izgubljen zbog prostornih, ekoloških i ekonomskih ograničenja koja su nastala u proteklom periodu. Pored hidroenergetskog potencijala velikih vodotoka, BiH raspolaže i hidroenergetskim potencijalom malih vodotoka na kojima bi se mogao izgraditi veći broj hidroelektrana male snage. Procjenjuje se da taj hidroenergetski potencijal iznosi 12% ukupnog hidroenergetskog potencijala velikih vodotoka. Kvalitet hidroenergetskog potencijala u Bosni i Hercegovini je visokog nivoa, pogodan je za izgradnju velikih akumulacija i višenamjensko korišćenje vode. Za proizvodnju električne energije u BiH postoje značajni energetske potencijali. Pored ugljenih bazena, tu je hidroenergetski potencijal vodotoka. Mogući proizvodni kapacitet malih hidroelektrana iznosi 3000 MW. Bosna i Hercegovina raspolaže značajnim energetske resursima koji nisu aktivirani. Dio hidroenergetskog potencijala je zajednički sa susjednim državama i njegovu podjelu, aktiviranje i korišćenje treba rješavati u skladu sa međunarodnim

normama, na osnovu međudržavnih ugovora¹. Nesporna je potreba za dugoročnim povećanjem proizvodnje i prodaje električne energije na domaćem i regionalnom tržištu. Ovaj cilj će biti realiziran povećanjem proizvodnih kapaciteta: modernizacijom postojećih objekata i intenzivnom izgradnjom novih proizvodnih objekata. Prioritet ima modernizacija i rekonstrukcija u HE Rama, HE Jajce i HE Čapljina. Kao novi proizvodni kapaciteti prioritet imaju oni projekti koji su najbolje potkrijepljeni validnom projektnom dokumentacijom i koji su potvrđeni kao nesporni; i to: HE Ustikolina, HE Vranduk i HE Mostarsko Blato

Tu su i projekti mogućih novih proizvodnih kapaciteta hidroelektrana: HE Konjic, HE Glavatičevo, HE Vrhpolje i Čaplje (r. Sana), HE Klokun (r. Tihaljina-Mlade-Trebižat), HE Vrilo (r. Šuica), HE Dubrava (r. Lištica).

U ocjenjivanju nacionalnog bogatstva posebno je značajno bogatstvo **šumom**. Dvije su osnovne funkcije šume, i to: privredna i općekorisna. Naime, šume su važan proizvodni faktor, a njihova uloga je nezamjenjiva kod vrednovanja prostora i ocjenjivanja kvaliteta življenja. Inventarizacija šuma nije obavljena nakon rata (od 1995.), te se podaci uglavnom baziraju na procjenama. Stvarno stanje površina, osnovnih zaliha, prirasta i mogućeg etata moći će se ustanoviti nakon obavljene inventarizacije šuma. Ukoliko posmatramo odnos ukupne površine šuma prema ukupnoj površini države, jedna od najšumovitijih zemalja Evrope je Bosna i Hercegovina. Pod šumama se nalazi 2.709.769 ha ili oko 53 % ukupne površine BiH. Od toga visoke šume čine 48%, niske 34%, a ostalo su goleti. Bosanskohercegovačke šume su prirodne šume (oko 95%) i u principu otpornije na klimatske, entomološke, fitopatološke uticaje u odnosu na evropske šume. U ukupnoj strukturi šuma u FBiH, odnosno BiH, dominiraju šume u državnom vlasništvu. Šume i šumska zemljišta (državne šume) u FBiH zauzimaju 1,14 miliona ha⁶ ili 50% ukupnih šuma i šumskih zemljišta BiH. Iako su to značajne površine, njihova struktura je nepovoljna zbog visokog učešća goleti (14,5%) i neproaktivnih površina (6,5%), Na visoke šume otpada 56,3% i izdaničke šume (niske šume i šikare) 22,7%. Stanje nije zadovoljavajuće i kada se posmatra mogući godišnji etat zbog visokog učešća liščara lošijeg kvaliteta (65% u BiH), koje je otežano plasirati na tržištu. Šumski resursi nalaze se uglavnom na nerazvijenim područjima Federacije BiH zbog čega imaju i svoj specifičan značaj. U narednom periodu, od razvoja šumarstva zavisit će rad postojećih i izgradnja novih prerađivačkih kapaciteta na temelju drveta, kao i celulozno-papirne industrije na nerazvijenim područjima. Jedna od najznačajnijih investicija u šumarstvu je izgradnja osnovne mreže šumskih puteva radi pravilnog gospodarenja šumama i uspješnog poslovanja šumarstva u cjelini. Otvorenost šumskih područja u FBiH je dosta neujednačena i iznosi od 3,5 km / 1000 ha do 12 km / 1000 ha. U BiH iznosi 5,6 km / 1000 ha, u visokim šumama 6,5 km / 1000 ha, a u niskim 2,9 km / 1000 ha, što je znatno ispred minimalne otvorenosti koja iznosi 10 km / 1000 ha. U Hrvatskoj i Sloveniji otvorenost šume se kreće od 15 do 25 km / 1000 ha, a u zapadnoevropskim zemljama od 25 do 45 km na hiljadu hektara. Zbog slabe otvorenosti šuma znatno su veće potrebe za izgradnjom šumskih puteva od raspoloživih mogućnosti: preduzeća šumarstva teško dolaze do kvalitetnih kreditnih sredstava, oslonjeni uglavnom na vlastita sredstva. Od ukupnih površina šuma i šumskog zemljišta FBiH, 20% (oko 250.000 ha) je isključeno iz redovnog gazdinstva, jer je na miniranim područjima. Minirane ceste koje prolaze kroz šume, takođe predstavljaju veliki problem. Dodatni problem čine i zaražena stabla kojih najviše ima u miniranim poljima. Iz ovih razloga uvjeti za pošumljavanje su još uvijek nepovoljni. Poseban problem koji se javlja u FBiH je problem bespravne sječe. Tačan broj pilana nije poznat. Za nivo BiH operiše se

¹ U predstojećim aktivnostima naše države u podjeli imovine bivše SFRJ (sukcesija) diobnim bilansom između novonastalih država treba riješiti pitanja statusa, te podjele i korišćenja izgrađenih hidroenergetskih objekata, kao i korišćenje hidroenergetskog potencijala na zajedničkim vodotocima.

⁶ Prema zadnjim procjenama, uključujući pošumljavanja, šume i šumska zemljišta obuhvataju 1,48 miliona ha, od toga su 1,20 miliona hektara državne šume, a 277.688 ha su privatne šume.

cifrom od 1100-1400 pilana koje rade bez odgovarajućeg odobrenja. U FBiH njihov broj se kreće oko 400. Za rješenje ovog problema neophodna je koordinacija rada između ministarstava u entitetima koja regulišu oblast šumarstva i drvne industrije.

Mora se istaći da su šume važan činilac u zaštiti životne sredine, regulaciji režima voda, sprječavanju erozije zemljišta i poplava, povećanju plodnosti poljoprivrednih zemljišta te regulaciji klime pojedinih područja. Šume su filteri za prečišćavanje vazduha, koriste se za rekreacione i turističke namjene, pune su ljekovitog bilja, šumskih plodova i osnova su za razvoj lovne privrede. Dakle, neophodno je obezbijediti dugoročnost gazdovanja ovim neprocjenjivim resursom. Uloga šume kao zaštitne i rekreativne zone za očuvanje zdravlja ljudi u mnogim visokorazvijenim zemljama važnija je od njene privredne koristi.

Radi očuvanja šumskog fonda, kao privrednog resursa, pored usklađivanja sječe sa prirastom, neophodno je veću pažnju usmjeriti na njegovanje šuma od epidemija, bolesti i štetočina, sprječavanje požara, obučavanje kadrova te sprječavanje krađe šume kao zajedničkog dobra.

Dakle, pravilnim gospodarenjem ovim prirodnim resursom moguće je dulji niz godina imati solidnu osnovu za dalji razvoj industrije za preradu drveta i svih ostalih grana u kojima je drvo na bilo koji način predmet rada. Pri tome, zadovoljile bi se potrebe domaćeg tržišta, ali i povećao izvoz ne samo određenih drvnih sortimenata nego i finalnih proizvoda.

Osnov svake moderne i napredne poljoprivrede je zemljište. U ekonomskoj teoriji zemljište se jednim dijelom svrstava u neobnovljive prirodne resurse, jer je podložno trošenju putem erozije, urbanizacije, izgradnje privrednih objekata, tj. tvornica, cesta, aerodroma, benzinskih pumpi, skladišta i dr. Iz ovih razloga, može se konstatovati da se zemljište apsolutno smanjuje kao poljoprivredni zemljišni kapacitet. Od ukupnog poljoprivrednog zemljišta BiH, koje obuhvata 2556 hilj. ha, Federaciji BiH pripada 1258 hiljada hektara⁷, ili 49,3%. U strukturi ukupnog poljoprivrednog zemljišta BiH obradivo zemljište učestvuje sa 1664 hiljade ha ili 65,1%, a pašnjaci, ribnjaci, trstici i bare sa 892 hiljade ha, ili 34,9%. Visoko učešće pašnjaka, ribnjaka, trstika i bara ukazuje na još uvijek ekstezivan način korištenja zemljišta, odnosno ukazuje na potencijalne mogućnosti povećanja proizvodnje putem njene intenzifikacije. Osim toga, mogućnosti za bolje korištenje zemljišta leže i u nepovoljnom omjeru između obradivog i neobrađenog zemljišta. Naime, obrađuje se samo 50% obradivih površina. U strukturi ukupnog poljoprivrednog zemljišta Federacije BiH obradivo zemljište učestvuje sa 756 hiljada ha ili 60,0%, a pašnjaci, ribnjaci, trstici i bare sa 502 hiljade ha ili 40,0%. U okviru obradivog zemljišta, na oranice i bašte otpada 461 hiljada ha ili 35,6%, voćnjake 41 hiljada ha ili 3,3%, livade 248 hiljada ha ili 19,7%, vinograde 5 hiljada ha ili 0,4%. Poljoprivredno zemljište je ograničeno i po površini i po kvalitetu. Oko 45% poljoprivrednog zemljišta je brdovito zemljište (300-700 m nmv) srednje kvalitete pogodno za poluintezivnu stočarsku proizvodnju. Planinska područja (iznad 700 m nmv) zauzimaju daljih 35 postotaka poljoprivrednog zemljišta. Međutim, velika nadmorska visina, strmi nagibi i niska plodnost ograničavaju njegovo korištenje samo za ispašu stoke u toku proljeća i ljeta. Manje od 20 procenata poljoprivrednog zemljišta (polovina od ukupno obradivog zemljišta) je pogodno za intezivne poljoprivredne aktivnosti, većinom u niskim predjelima u dolinama rijeka. Zemljište BiH, odnosno FBiH sastavljeno je od nekoliko tipova tla. Oko 50% zemljišnih površina zauzimaju kiselo-smeđa tla, humusko-silikatna tla, crvenica i smeđa tla na krečnjaku i dolomitu. Plodnost poljoprivrednog zemljišta u BiH je niska. Površine pod najboljim bonitetnim kategorijama (I-III) su rijetke, odnosno iznose svega 14%. Radi podizanja plodnosti, u razvojnim planovima, prioritet treba dati primjeni agrotehničkih i agromeliorativnih mjera. Uprkos obilju vode u nezagađenim rijekama i lako dostupnim površinskim vodama, prije rata navodnjavalo se svega 5840 ha ili 0,4% poljoprivrednih

⁷ Srednjoročna strategija poljoprivrednog sektora za FBiH, 2000.godine.

površina. Zbog viška vode odvodnjavalo se 13.800 ha ili 1,1%. Sada su navodnjavane površine svedene na 8 hiljada ha i po postotku navodnjenosti BiH za 10-15 puta zaostaje za većinom zemalja u Evropi. Poznato je da se navodnjavanjem, čak i bez upotrebe đubriva, uvećavaju biljni prinosi za 2-3 puta, a ovo najmanje šteti okolini. Zbog toga, u razvojnoj politici treba značajno povećati površine za navodnjavanje. Reljef u FBiH, pa i BiH u cjelini, je takav da pogoduje razvoju erozije tla, javljanju bujica, nanosa i poplava. Pod nagibom većinom od 13° nalazi se 84,1% teritorije BiH, što je svrstava u područja kritična za oraničnu proizvodnju. Također, u FBiH je preko 80% površina sa nagibom preko 13°. Dosta je prisutna sječa šume što pogoduje erozivnim procesima. Na cijelom prostoru BiH, odnosno FBiH prisutno je trajno gubljenje poljoprivrednog zemljišta u nepoljoprivredne svrhe. Godišnje se trajno izgubi oko 3000 ha uglavnom najproduktivnijih obradivih površina. Također, oko 20.000 ha prekriveno je različitim otpadnim materijalom stvarajući tehnoгене pustinje. Uništavanje plodnog (ziratnog) zemljišta i povećanje populacije smanjuje zemljišni fond po glavi stanovnika. Prema posljednim oficijelnim podacima (2004.god.) FBiH ima 0,50 ha ukupnog poljoprivrednog zemljišta po stanovniku (međunarodni limit 0,40 ha/po stanovniku) što je formalno zadovoljavajući nivo raspoloživosti ovim resursom. Obradivo zemljište po stanovniku iznosi 0,31 ha (međunarodni limit 0,17 ha/ po stanovniku). Međutim, treba preduzeti sve mjere da se kvalitetno zemljište sačuva od neracionalnog trošenja, a, zbog male zastupljenosti, oranične površine se moraju racionalno koristiti.

Brži ruralni razvoj FBiH, odnosno BiH limitiran je zaostalim eksplozivnim sredstvima iza rata 1992.godinu. Na prostoru BiH postoji više od 17 hiljada minskih polja sa 750.000 mina i drugih ubojnih sredstava. Njihovo uklanjanje moglo bi trajati decenijama. Dakle, više od 250.000 ha poljoprivrednog zemljišta još uvijek je nepristupačno za sigurno korištenje.

Područje BiH, karakteriše usitnjenost zemljišnog posjeda. Prosječna veličina farme u FBiH je 2,5 ha u prosjeku od 9 parcela. Radi rješavanja ovog problema podstićeće se uzimanje zemljišta u najam razvojem zakonski priznatih standardnih ugovora o najmu zemljišta koji štiti i najmoprimca i najmodavca. Promovirat će se prodaja zemljišta ukidanjem poreza na zemljišne transakcije, obezbjeđenjem pratećih službi za obavljanje zemljišnih transakcija.

Klima je povoljna i omogućava većinu biljne i stočarske proizvodnje. Međutim, tu povoljnost umnogome demantuje loša sezonska i neravnomjerna regionalna padavinska raspoređenost. Raspored temperatura i padavina ima direktni uticaj na biranje smjera i inteziteta poljoprivredne proizvodnje. To se označava kao agroekološko zoniranje prostora u cilju njegovog najracionalnijeg korištenja. Ovo zoniranje prostora je najprihvatljivije na općinskom nivou, jer se najbolje uspostavlja ravnoteža između upravljanja resursima i zaštite okoliša.

Što se tiče ***rudnog bogatstva*** ono za manje razvijenu zemlju, kakva je Bosna i Hercegovina predstavlja značajan - neobnovljiv prirodni resurs.

Najznačajnije rudno bogatstvo predstavlja uglj. Bosna i Hercegovina raspolaže bilansnim rezervama od 3,9 milijardi tona uglja, od čega na lignit otpada 63% i mrki uglj 37%. Bilansne rezerve boksita iznose oko 86 miliona tona, a olova i cinka oko 60 miliona tona. Brojna su ležišta nemetalnih sirovina kao kamene soli, rijetke sirovine pirofilita sa rezervama od oko 14,5 miliona tona. Postoje značajna nalazišta barita, azbesta, kaolina, gipsa, a brojna su nalazišta građevinskog materijala (ukrasni kamen, krečnjaci, dolomit, glina i šljunak-pijesak). Rezerve željezne rude iznose 718 miliona tona. Također su otkriveni i tragovi nalazišta nafte kao i nekih rijetkih metala i nemetala.

Energetske mineralne sirovine: Mrki uglj, sa 90% je lociran u srednje-bosanskom, banovičkom, ugljevičkom, kamengradskom i mostarskom bazenu; Bilansne rezerve lignita preko 50% leže u bazenu Kreke, Livnu-Tomislavgradu 27%, Gacku 10%, u Stanarima 6% itd. Ugljevi kao energetska sirovina čine $\frac{3}{4}$ od ukupnih energetske potencijala Bosne i Hercegovine. S obzirom da je veliki stepen naftno-geološke istraženosti sjeveroistočne Bosne

(Semberija, Majeвица, Tuzlansko-Loparski bazen, Šamačko-Oraška Posavina), procijenjene su rezerve sirove nafte na ovom području na četiri lokaliteta oko 355 miliona barela ili oko 50 miliona tona. Posmatrano po lokalitetima, rezerve sirove nafte su:

- Lokalitet južno od Bosanskog Šamca, procjena rezervi iznosi 64,5 miliona barela (cca 9,2 miliona tona);
- Lokalitet jugozapadno od Orašja, rezerve su procijenjene na 42,5 do 108,4 miliona barela (cca 6,1-15,5 miliona tona);
- Tuzlanski region u dolini rijeke Tinje, procjene rezervi iznose 99,8 miliona barela (cca 14,3 miliona tona);
- Lokalitet u okolini Lopara površine oko 21 km², rezerve se procijenjuju na 83,2 miliona barela (cca 11,9 miliona tona).

Geotermalna energija istraživana je u predratnom periodu i to prevashodno u cilju utvrđivanja količina toplih voda, na osnovu kojih su prošireni postojeći ili instalirani novi kapaciteti. Međutim, nikad se nije pristupilo dubokom bušenju.

Metalične mineralne sirovine su registrirane u velikom broju ležišta: Željezna ruda na lokalitetu Ljubije 65% i Vareša 32%; Boksit, najvažnije rezerve se nalaze u Vlasenici, Srebrenici, Hercegovini, Jajcu i Bosanskoj Krupi; Ruda mangana se nalazi na lokalitetu Bužim kod Bosanske Krupe; Olovo, preko 80% nalazi se na području Srebrenice, a postoje njegove manje rezerve sa cinkom na područjima Olova, Vareša, Fojnice i u Sanskom kraju; Stanovite količine živine rude utvrđene su u Draževićima kod Srednjeg.

Od *nemetaličnih mineralnih sirovina* značajna su nalazišta: Kamene soli u Tuzli i okolini i novootkriveno nalazište na području Majevice; Pirofilita u Presovićima kod Konjica; Azbesta u Bosanskom Petrovom Selu (100% rezervi); Barita u Kreševu, Varešu, Novom Travniku, Blagaju, Ljubiji i u Velikoj Kladuši; Kaolina u Motajici i okolini Bratunca; Vatrostalne i keramičke gline u srednjobosanskom bazenu na prostoru Kobiljače (Kiseljak-Busovača), prijedorskom bazenu i u okolini Sanskog Mosta; Gipsa u Hercegovini, Istočnoj i Centralnoj Bosni i u Bosanskoj Krajini.

Prosječna *iskorištenost rudnog bogatstva* i energetske sirovinske osnove u FBiH kreće se od 15 do 20%. Osnovni resursi u BiH za crnu, obojenu metalurgiju i primarnu preradu metala su: željezo, mangan, kobalt, nikal, krom, olovo, cink, antimon i boksit.

Ukupne *geološke rezerve željezne rude* procijenjene su na oko 653 miliona tona, mangana 2,3 miliona tona, hroma 200 hiljada tona, olova i cinka 56 miliona tona i boksita 122 miliona tona.

4. KAPITAL

Uloga kapitala kao faktora u ekonomskom razvoju je ključna i nezamjenjljiva. Finansirati razvoj u osnovi znanči obezbjediti finansijska sredstva potrebna za finansiranje investicija kao dugoročnih plasmana, odnosno ulaganja. Monetarno-kreditni i fiskalni mehanizmi su vrlo značajni faktori obnove i privrednog razvoja zemlje. Unutar ovih faktora snažan finansijski sektor je važan preduslov da bi se podigao nivo domaćih investicija i mobilizirala veća domaća štednja. U uslovima kada vanjska pomoć drastično opada, neophodno je da se poveća nivo domaće štednje i investicija. Dakle, u centru svih ekonomskih kretanja se nalazi finansijski sektor koji mora biti stabilan i otporan da bi pružio finansijske usluge ostatku ekonomije.

Sredstva akumulacije predstavljaju unutrašnje i interne izvore finansiranja razvoja.

U poratnom periodu subjekti u privredi i društvenim djelatnostima u cjelini gledano su ostvarivali gubitke u poslovanju. U periodu 1997. do 2000.g gubici su bili veći od dobiti: u 1997.godini 5,3 puta, 1998. 1,7 puta, 1999. 1,9 puta i 2000. 1,6 puta. Od 2000. godine na

ovamo, po ukidanju Zavoda za platni promet analize finansijskih rezultata nisu vršene. Tako da nemamo saznanja o ostvarenim finansijskim rezultatima poslovanja subjekata za zadnji period. Međutim, u uslovima izrazito loše likvidnosti privrednih subjekata i nedostatka obrtnih sredstava, realno je i očekovati da ne postoje mogućnosti za neko znatnije izdvajanje sredstava za proširenu reprodukciju.

Bankarski sektor u FBiH u 2005 godini zadržao je i unaprijedio pozitivne trendove i obilježja iz predhodnih godina u svim segmentima poslovanja, što je doprinijelo daljoj stabilizaciji i jačanju ukupnog sistema. Nastavljen je kontinuiran i umjeren rast, učvršćena je stabilnost sektora, poboljšani su pokazatelji poslovanja, privučene su nove strane investicije, jača kapitalna osnova, raste depozitni potencijal i štednja, uvećani kreditni portfelji, rizici su kontrolisani i smanjeni, upravljanje poboljšano, proširena mreža organizacionih jedinica, uvedeni novi proizvodi, pojačana konkurencija, dostignuti viši kvaliteti rada, primjenjeni međunarodni standardi poslovanja i supervizije. Sve ovo je rezultiralo boljom efikasnošću i profitabilnošću bankarskog sistema. U 2005. godini registrirane su 33 banke u BiH od čega 24 u FBiH i 9 u RS. Premda se još 6 banaka u FBiH nalazi u većinskom državnom vlasništvu, proces konsolidacije bankarskog sektora u BiH gotovo je na samom kraju, budući da je privatizacija ovih državnih banaka predviđena za 2006. godinu. Značajan priliv stranog kapitala, zabilježen u posljednje tri godine, doveo je do zaoštavanja konkurencije među bankama.

U okviru ukupnog procesa ekonomske tranzicije **privatizacija** državne imovine predstavlja najvažniji zadatak pridruživanja i uključivanja BiH u evropske integracije. U FBiH još uvijek je dominantno državno vlasništvo. U periodu od 1999. godine do 31. 12. 2005. godine od 1450⁸ preduzeća planiranih za privatizaciju, postupak privatizacije pokrenut je za 1.328 preduzeća (91,58%). Ukupno je završena privatizacija za 1.032 preduzeće ili 71,17%. Od ukupno emitovanih 16 milijardi certifikata utrošeno je 10,7 milijardi ili 67%. Ostvareni prihodi od privatizacije iznose 8,9 milijardi KM, od čega se na certifikate odnosi 8,5 milijardi KM i na gotovinu 0,4 milijarde KM.

Za mnoge zemlje u razvoju, a posebno zemlje u tranziciji kao što je BiH, sopstveni kapital je nedovoljan da bi generisao ubrzan i uravnotežen razvoj. U nedostatku sopstvenog kapitala **direktne strane investicije** postaju dominantan oblik finansiranja privrede. Sa dosadašnjim iznosom ulaganja stranog kapitala ne možemo biti zadovoljni.

U periodu 1994.godina do 31.12.2005. godine u Bosnu i Hercegovinu je uloženo 3.728,8 miliona KM direktnih stranih ulaganja. Na FBiH otpada 2.267,1 milion KM (60,8%) a na RS 1.461,7 miliona KM (39,2%) direktnih stranih ulaganja. Investitori su iz 85 zemalja svijeta (35 iz Evrope i 50 iz vanevropskih zemalja). Na osnovu podataka resornog ministarstva u poslijeratnom periodu je zaključeno 8.890 ugovora o direktnim stranim ulaganjima.

Prema raspoloživim podacima Ministarstva za trezor institucija BiH ukupna **vanjska zaduženost** BiH sa 31.12.2005. godine iznosi 4,29 milijardi KM, što je za 256 miliona KM ili 6,3% više u odnosu na kraj 2004. godine. Pored novih povlačenja zajmova, značajnu ulogu u povećanju stanja vanjskog duga imao je i odnos dolara i KM. Od ukupne zaduženosti na FBiH otpada 64,3% i na RS 35,7%. Najveća zaduženost BiH je prema Svjetskoj banci (IDA i IBRD), 53,2%, prema Pariškom klubu 22,6%, Londonskom klubu 6%, MMF-u 2,5% i prema ostalim povjeriocima 15,7%. Bosna i Hercegovina je, ispunjavajući uslove za pristup međunarodnim finansijskim organizacijama (MMF, Svjetskoj banci i drugim) preuzela naslijeđene međunarodne obaveze nastale do 02.04.1992. godine. To je tzv. „stari“ ili predratni dug. Ove obaveze su nakon pregovora sa povjeriocima (IMF, WB-IBRD, Londonski klub, Pariški klub, Evropska inv.banka, Evropska razvojna banka, Eurofima idr)

⁸ Od 1450 preduzeća 322 je za malu privatizaciju, a ostalo za veliku privatizaciju.

rekonstruisane otpisivanjem dijela duga i utvrđivanjem novih uslova otplate kao i reprogramiranjem.

Proces **obnove i rekonstrukcije** FBiH počeo je usvajanjem Programa prioritetne rekonstrukcije i obnove BiH od 1996-1999. na Drugoj donatorskoj konferenciji održanoj u Briselu, aprila 1996. godine. Ovaj program je bio temeljni dokument za angažman međunarodne zajednice u sektoru obnove i rekonstrukcije i zasnovan je na iskustvima drugih zemalja pogođenim ratom, ali i prioritarnim potrebama Bosne i Hercegovine.

Osnovni cilj navedenog programa bio je brza fizička rekonstrukcija u mnogim sektorima, ali uz istovremeno ispunjenje tri bitna preduvjeta: a) sveobuhvatne makroekonomske reforme radi stvaranja stabilnog ekonomskog okruženja, b) stvaranje transparentnog i stimulativnog pravnog sistema i jačanje vladinih institucija osposobljenih za njegovo provođenje i c) osiguranje odgovarajućeg nivoa međunarodne pomoći i njena efikasna implementacija.

Obnova BiH je najveći zajednički ekonomski projekat međunarodne zajednice, u kojem je učestvovalo preko 50 zemalja i 30 međunarodnih organizacija, te oko 400 nevladinih organizacija iz velikog broja zemalja. Ukupna vrijednost Programa je 5,1 milijardi USD, od čega je 3,7 milijardi USD namijenjeno za obnovu FBiH. U ovaj iznos su, pored troškova za fizičku obnovu i rekonstrukciju, uključeni i troškovi tzv. Civilne implementacije, kao što su finansiranje institucija međunarodne zajednice u BiH (OHR, OSCE, IPTF i dr.), troškovi pripreme i održavanja izbora i sl. Na pet donatorskih konferencija održanih u Briselu, obećano je izdvajanje 5,3 milijardi USD za potrebe obnove i rekonstrukcije BiH, od čega na Petu donatorsku konferenciju otpada 1,050 milijardi USD.

Bezcarinski ***robni promet u regionu*** je jedan od ciljeva Pakta o stabilnosti i EU. Ugovore o slobodnoj trgovinskoj razmjeni Bosna i Hercegovina ima sa Hrvatskom, SCG, Makedonijom, Albanijom, Rumunijom, Bugarskom, Turskom i Moldavijom. Sama činjenica da je tržište BiH malo upućuje na potrebu vođenja liberalne vanjskotrgovinske politike. Daljnja liberalizacija spoljnotrgovinskog režima u regiji treba ostati prioritet BiH zajedno sa stvaranjem pretpostavki za integraciju u tržište EU. Međutim liberalizacija trgovine ima negativan uticaj na trgovinski deficit, a nepokrivenost uvoza izvozom je jedan od najznačajnijih problema sa kojima se BiH suočava, tako da je smanjenje uvoza i agresivno povećanje izvoza kroz obezbjeđenje uslova za konkurentnost domaće privrede jedan od prioritarnih zadataka.

Kao nedovoljno razvijenoj zemlji, Bosni i Hercegovini su unilateralno, tj. bez obaveze reciprociteta, odobreni preferencijalni režimi izvoza u niz zemalja svijeta, što našoj zemlji pruža mogućnosti povoljnog izvoza i na najveća svjetska tržišta. EU je utvrdila i precizne uslove i procedure po kojima može u svakom momentu stopirati primjenu ovih olakšica. To su između ostalog, poštivanje EU pravila o porijeklu roba, uključivanje BiH u borbu protiv kriminala, spremnost na stvarne ekonomske reforme i na regionalnu saradnju sa zemljama, uključivanje u EU proces stabilizacije i pridruživanja itd.

Među zemljama koje su BiH robama odobrile preferencijalni status i oslobađanje od carinskih opterećenja su pored EU još i Švajcarska, Norveška, Japan, SAD, Rusija i Kanada. U nekim slučajevima su izuzete ili kvotama ograničene određene, posebno osjetljive robe za pojedinu zemlju.

Platni bilans u izvještaju EPPU- Jedinica za praćenje i implementaciju Srednjoročne strategije BiH⁹ sastoji se od tekućeg računa, kapitalnog i finansijskog računa, uključujući i neto greške i propuste.

Posmatrajući platni bilans nekoliko zadnjih godina glavni doprinos deficitu tekućih transakcija ima deficit robne razmjene. Ohrabrujući je snažniji rast stope izvoza, ali, glavni problem je i dalje visok nominalni iznos uvoza. U 2005. godini deficit tekućeg računa je

⁹ Izvor podataka CBBiH u izvještaju EPPU

dostigao iznos od 3.316 miliona KM i zabilježeno je povećanje iznosi 18% u odnosu na predhodnu godinu. Bilans trgovine robama je pogoršan, uz povećanje od 9%, a uzrokovan je uglavnom visokim vrijednostima uvoza u posljednjim mjesecima 2005. godine, koje je predhodilo uvođenju PDV od 01. januara 2006. godine.

Suficit zabilježen u bilansu usluga je povećan za 20% u odnosu na 2004. godinu. Na ovo stanje je uticelo poboljšanje u sektoru turizma, pružanju građevinskih usluga, sektoru komunikacionih usluga i usluga transporta koje su zabilježile i najvišu stopu rasta od 36%.

Smanjenje suficita u bilansnoj poziciji dohotka u posljednjih nekoliko godina (sa malim poboljšanjem u 2005. godini) je rezultat opadajućeg trenda u kompenzacijama iz inostranstva uposlenim građanima BiH. Komercijalne banke i monetarne vlasti su zabilježile porast prihoda od kamata, zarađenih držanjem depozita u inostranstvu. Na suprotnoj, potrošnoj, strani, isplate kamata na vanjski dug su se neznatno povećale u odnosu na 2004. godinu.

Kostantan suficit na poziciji tekućih transfera je generisan uglavnom doznakama iz inostranstva, koje se zadržavaju na približno istom nivou u posljednjih nekoliko godina. Inostrana pomoć sektoru vlade (sa opadajućim trendom) i dalje predstavlja značajan izvor finansiranja trgovinskog deficita. Sveukupni bilans kapitalnog i finansijskog računa iznosio je 2.356 miliona KM, uz veoma visoku stopu rasta (26%) u odnosu na 2004. godinu. Bilans kapitalnog računa umanjen je za 8%, što je rezultat stalnog smanjenja kapitalnih transfera tokom posljednjih godina, dok je finansijski račun zabilježio porast od 50% u odnosu na 2004. godinu, zahvaljujući značajnom porastu najveće kategorije finansijskog računa-ostale investicije. Vrijednost direktnih stranih ulaganja u 2005. godini je bila upola manja u odnosu na 2004. godinu, i kao takva učestvuje sa jednom trećinom u bilansu finansijskog računa.

Uključujući neto greške i propuste od 960 miliona KM, ukupni tokovi platnog bilansa su doveli do porasta stalnih rezervi u iznosu od 738 miliona KM.

5. NAUKA I TEHNIČKO – TEHNOLOŠKI PROGRES

Nauka i tehnologija je integralni dio sveukupnog razvoja društva, uključujući i ekonomski rast i razvoj. Tehničko-tehnološki progres u smislu razvoja tehnološke opreme i proizvodnih kapaciteta, a po tom osnovu povećanje produktivnosti i efikasnosti rada i povećanje rentabilnosti poslovanja na više načina utiče na sam razvoj. Tehničko-tehnološki razvoj podrazumijeva veći stepen mehanizacije i posebno automatizacije rada. Naime, tehničko-tehnološki razvoj također podrazumijeva i povećanje kvaliteta proizvoda i obima prodaje i sniženje troškova po jedinici proizvoda – i time povećanje dobiti. Bosna i Hercegovina, koja je 80-ih godina imala značajne naučnoistraživačke kapacitete i sposobnost tehničkog razvoja, danas je na početku. Nauka je osnova, pokretač i garant sveobuhvatnog razvoja pa stoga treba da predstavlja djelatnost od posebnog interesa. Zbog post-ratnih problema koji su se nametnuli svojom težinom, potpuno je zanemarena činjenica da je ulaganje u nauku najsigurnija investicija u budućnost. Bez naučno-istraživačkog i istraživačko-razvojnog rada nemoguće je izgraditi obrazovni sistem, a posebno standarde u visokom obrazovanju, koji bi odgovarali našim potrebama u cilju integracije BiH u evropska i svjetska tržišta. Bez uključivanja u naučna istraživanja i razvoj tehnologije prema standardima koji vladaju u svijetu nema ni uključivanja u međunarodnu podjelu rada, a time ni realne osnove za evropske i svjetske integracije naše zemlje. Naime, nauka i naučnoistraživački rad su u ozbiljnom zastoju. Siromašna privreda nije u stanju stimulisati i ulagati u nauku, a fakulteti su zbog oskudne materijalne baze odavno prestali biti mjestima gdje se inicira i odvija naučnoistraživački rad i obezbjeđuje naučna i materijalna spona sa preduzećima i drugim naučnim ustanovama. U razvijenim zemljama se na univerzitetima

obavlja oko 20% naučnoistraživačkih aktivnosti, a oko 80% se obavlja u privredi i društvenim službama. Kod nas je taj odnos skoro obrnut, jer –prema procjeni- oko 70% naučnih potencijala počiva na univerzitetu. Budući da je nauka na margini i da ne postoje egzaktnija istraživanja i analize o stanju u ovoj oblasti, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, pokušalo je da snimi stanje kapaciteta naučnoistraživačkih organizacija, tako da se -na osnovu parcijalnih i nepotpunih podataka i informacija-moglo zaključiti da se nauka nalazi u veoma teškom stanju i da jedan broj instituta samo “preživljava” zahvaljujući sporadičnim projektima na kojima rade. Neregulisan status i način finansiranja, nedostatak kritične mase naučnog kadra, kao i nizak nivo privrednih aktivnosti i ulaganja samo su neki od problema sa kojima se suočavaju naučne ustanove. U BiH nema dovoljno organiziranih aktivnosti u pogledu istraživanja i razvoja, niti postoji politika ili program njihovog unapređenja. Pozitivni primjeri, kao što je uspješna razmjena znanja ili osposobljavanje domaćih kapaciteta na univerzitetima i u nekoliko medicinskih ustanova ili prisutan pokret inovatora , ne mijenjaju opću sliku. U narednim godinama ovo će postati problem razvoja ekonomije u BiH, nezavisno od integracija u EU. Prema podacima navedenim u PRSP Strategiji, u periodu od 2004. do 2007. godine sredstva izdvojena za istraživanje u 2004. godini iznosila su u FBiH 1,9, a u RS 3,0 miliona KM.

6. OKRUŽENJE

Od momenta izvršene agresije na Bosnu i Hercegovinu do danas stabilnog političkog okruženja nema. Dejtonski mirovni sporazum donio je prekid ratnih dejstava i složenu državu bez sličnih rješenja u svijetu. U proteklom periodu bilo je prisutno opstruiranje i usporavanje provođenja započetih reformi zbog nemogućnosti postizanja dogovora u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti. Veliki broj zakona, koje je donio Visoki predstavnik međunarodne zajednice, vrlo se teško sprovode. Funkcioniranje paralelnih sistema posebno u FBiH (elektroprivreda, saobraćaj i veze, gazdovanje vodnim i šumskim resursima i dr.) ograničavajući je faktor bržeg razvoja BiH, odnosno FBiH. Osim toga, politička situacija u bližem okruženju, odnosno u svijetu negativno se odražava na stanje u Bosni i Hercegovini. U prvom redu se radi o zemljama bivše Jugoslavije (R Hrvatska, SCG i Makedonija), koje se nalaze u tranziciji kao i Bosna i Hercegovina. Vrlo otežana ekonomska i politička situacija u BiH, odnosno Federaciji BiH je jedna od osnovnih prepreka za unos stranog kapitala, posebno direktnih stranih investicija bez kojih - sve analize pokazuju - nema značajnijeg pokretanja proizvodnje i otvaranja novih radnih mjesta. Postojeća ekonomska i socijalna situacija u značajnoj mjeri čini političku situaciju još složenijom. Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini je propisao složenu državnu strukturu (država i dva entiteta čije se ustavno uređenje i organizacija vlasti u njima međusobno razlikuju). U Federaciji BiH postoje četiri vertikalna nivoa vlasti (općina, grad, kanton i Federacija), a u Republici Srpskoj postoje samo dva nivoa (općina i nivo entiteta). S obzirom da je Parlamentarna skupština kao najveće zakonodavno tijelo BiH pokazala, usljed različitih opstrukcija, neefikasnost u svome radu, veliki broj zakona donio je, shodno svojim ingerencijama, Ured Visokog predstavnika za BiH. Osim toga, na prostoru BiH još uvijek imamo segmente više različitih pravnih sistema, od preuzetih zakona iz vremena bivše Jugoslavije i pred- Deytonske pravne prakse pa do trenutno važećih zakona u FBiH i RS. Činjenica je da su zemlje u tranziciji posebno osjetljive na pojavu korupcije zbog toga što prolaze fazu institucionalnog restrukturiranja. Svjesni da korupcija predstavlja prepreku za ekonomski i društveni razvoj, Vijeće ministara BiH je od Svjetske banke zatražilo da pripremi dijagnostičku studiju korupcije, kako bi se na osnovu nje mogao izraditi antikorupcijski program. U ovom trenutku teško je govoriti o jedinstvenom i efikasnom pravnom sistemu u BiH. Uvođenje nezavisnog sudstva je preduslov za mnoge

druge promjene i jačanje efikasnosti cjelokupnog sistema. Naravno, kompletna legislativa mora biti usklađena sa standardima i praksom međunarodnog prava, kao i sa globalnim smjernicama koje su ponuđene u Bijeloj Knjizi. Stvaranje stabilnog i efikasnog pravnog okruženja u BiH, omogućit će njen brži ekonomski i društveni razvoj, što će ujedno biti put za njen ulazak u evropske integracione procese.

Političke stabilnosti u jednoj zemlji nema bez ekonomske stabilnosti. Bosna i Hercegovina, odnosno FBiH sa stanovišta nivoa razvijenosti (GDP per capita, stopa nezaposlenosti i dr.) je na dnu ljestvice najnerazvijenijih zemalja Evrope. Od posebne je važnosti da li je ekonomski ambijent motivirajući u ostvarivanju veće proizvodnje, prometa i usluga. U nedostatku adekvatne strategije razvoja FBiH i sektorskih strategija i odgovarajućih programa, kao i bez mjera tekuće ekonomske politike vrlo je otežano uspješno voditi ekonomske procese od nivoa preduzeća do države.

Ekonomski ambijent BiH, odnosno FBiH karakterizira slijedeće: malo i nerazvijeno tržište; usporen proces privatizacije; neadekvatna zakonska regulativa; mala međukantonalna i međuentitetska ekonomska saradnja; dominantno državno vlasništvo; veliki broj pravnih lica sa gubicima u poslovanju; niska konkurentnost proizvoda; nizak nivo obrtnog kapitala; niska pokrivenost uvoza izvozom sa velikim debalansom u trgovinskoj razmjeni; kao i izražena nelikvidnost preduzeća i pojedinih banaka. U skladu sa Srednjoročnom razvojnom strategijom od 2004. do 2007. godine unapređenje poslovnog okruženja fokusira se na tri prioritete oblasti, i to: privatni sektor i poduzetništvo, jačanje jedinstvenog ekonomskog prostora BiH i direktna strana ulaganja.

Sistem socijalne zaštite treba gledati kao mjere koje zajednički djeluju na promoviranju društveno uključivog humanog razvoja, smanjenju siromaštva i podršci boljoj produktivnosti i rastu. Neophodna je bliska saradnja na obezbjeđivanju da socijalna zaštita i druge razvojne politike budu konzistentne i da se međusobno podržavaju.

Nažalost, situacija u BiH nije dobra:

- Skoro jedna petina (17,8%) BiH stanovništva se nalazi ispod linije siromaštva, dodatnih 30 posto se nalazi odmah iznad linije siromaštva, i ovakva situacija je skoro konstantna od 2001. godine uprkos ekonomskom rastu,
- Veliki broj nezaposlenih, od čega je veći procenat među mladim,
- Otvaranje radnih mjesta je sporo. Većina stanovništva je u neformalnom sektoru.

Siromaštvo je značajan socijalni destabilizirajući faktor i prioritarna preokupacija humanog razvoja. U socijalnom sektoru koncentrisane su najteže posljedice ekonomskog stanja u kome se nalazi FBiH, odnosno BiH. U Federaciji BiH poduzimaju se aktivnosti na tranzicionim procesima u sferi socijalnog sektora, u cilju njegovog osposobljavanja i uređivanja za period nakon povlačenja međunarodne zajednice. U BiH oko 690.000 stanovnika živi u siromaštvu, a oko 700.000 nije obuhvaćeno nijednim vidom zdravstvenog osiguranja.

7. DOSTIGNUTI NIVO RAZVOJA FBiH, ODNOSNO BiH (BDP)

U obračunu bruto domaćeg proizvoda koristi se metodologija nacionalnih računa (SNA) Prema metodologiji nacionalnih računa (SNA), koje primjenjuju sve zemlje tržišne privrede, u stvaranju novostvorene vrijednosti pored proizvodnih djelatnosti uključuju se i neproizvodne usluge (obrazovanje, zdravstvo, kultura, šport, nauka, organi državne uprave, narodna odbrana, društveno-političke organizacije, usluge finansijskih organizacija, stambene usluge, kao i lične usluge za fizička lica. Normalna predratna godina u privrednom smislu bila je 1990. godina u kojoj je na nivou BiH ostvaren GDP u iznosu 10.633 miliona USD ili 2.446

USD po stanovniku. Poslije Dejtona, zahvaljujući međunarodnoj pomoći i kreditnim sredstvima, bruto domaći proizvod (GDP) u BiH počeo je da raste.

U 2004. godini u BiH bruto domaći proizvod je ostvaren u iznosu 13.479,2 miliona KM, od čega se odnosi na FBiH 8.897,2 miliona, Republiku Srpsku 4.226 miliona i Distrikt Brčko 356 miliona KM. Procjenjuje se da je (BDP) u 2005. dostigao 14.455 miliona KM, što po glavi iznosi 3.761 KM ili 2.351 USD. U odnosu na ostvareni (BDP) 1990. godini procijenjeno ostvarenje BDP u 2005. godini iznosi 85%. Da bi se dostigla predratna razina ostvarivanja bruto domaćeg proizvoda uz prosječnu stopu rasta od preko 4% treba najmanje 3 do 4 godine. Zbog promjenjene metodologije obračuna bruto domaćeg proizvoda znatnije se promijenila struktura po oblastima (područjima) u kreiranju ove makroekonomske kategorije. Primjera radi u 1990. godini industrija uključujući i energiju i rudarstvo je kreirala društveni proizvod po djelatnostima 43,4%, trgovina 17,2%, poljoprivreda 9,5% itd. Učešće ovih djelatnosti u formiranju (BDP) u 2005. godini industrija sa energijom i rudarstvom ne prelazi 20%, trgovina 10,5% i poljoprivreda oko 8%. Ostvareni BDP ukupno i po glavi stanovnika u BiH u odnosu na zemlje u okruženju je na dosta niskom nivou, a da ne govorimo na visoko razvijene zemlje.